

**LA JUSTÍCIA DEL SEGLE XXI**  
**(Article basat en el projecte de tesi doctoral "El procés penal a través de videoconferència", finançat pel Programa Nacional de Beques FPU del Ministeri d'Educació durant el període 2003-2006)**

**Article presentat al premi de comunicació científica "Joan Lluís Vives" 2006**  
**Modalitat (a) ciències socials i de l'educació, i humanitats**

**Josep Manel Medrano i Molina**  
**Departament de Dret Administratiu i Processal**  
**Facultat de Dret**  
**Universitat de València**

## LA JUSTÍCIA DEL SEGLE XXI

### *La revolució digital*

L'extraordinari desenvolupament de la tècnica en les últimes dècades ha provocat una autèntica revolució que ha estat parangonada fins i tot amb el profund canvi de mentalitat que va suposar el Renaixement i que, en opinió d'alguns, supera els importants canvis aportats per la Revolució Industrial. Les anomenades tecnologies de la informació i la comunicació ja fa temps que deixaren de ser patrimoni d'un reduït grup social per incorporar-se plenament a la nostra vida quotidiana i ocupar un lloc destacat en la materialització dels seus diferents àmbits. En efecte, resulta difícil concebre el treball de moltes professions sense l'ajuda dels ordinadors i les xarxes que els intercomunique. Per als escèptics envers el fenomen tecnològic cal parlar d'una dependència excessiva de la tècnica i una tendència clara a prescindir dels patrons o principis tradicionals que han presidit un determinat àmbit o una tasca en

concret. Per als partidaris de la revolució digital, s'obren noves possibilitats que ajuden a resoldre molts dels problemes irresolubles que s'hi plantejaven fins ara. Tanmateix, no podem oblidar que l'aplicació dels avenços que ens ofereixen les tecnologies no sempre resulta la més adient, sent capaç de reproduir deficiències i problemes palesos als seus precedents realitzats en forma tradicional com evidencien els supòsits de *cibercriminalitat* o bé el desenvolupament en aquest àmbit de les seues activitats subversives per part de les organitzacions criminals. Al mateix temps, no resulta adient obviar les noves possibilitats que ofereixen les innovacions tecnològiques les quals faciliten enormement el treball quotidià, reduint notablement el temps i els recursos emprats per assolir un objectiu equivalent a l'aconseguit sense el concurs d'aquelles. Com a teló de fons d'aquest debat es troba l'innat esperit humà de contínua superació i recerca de noves fites.

*El dret davant les noves tecnologies de la informació*

L'àmbit del dret no ha romàs aliè a aquesta situació, sinó que precisament de la mà dels sistemes informàtics i de les comunicacions, ha sofert una lenta però al mateix temps profunda transformació. Tanmateix, existeix una arrelada percepció social que evidencia que l'assimilació de les tecnologies per part de les diferents branques del dret es produeix d'una forma asíncrona. És veritat; emperò, resulta també cert que una interpretació lògica i coherent de les normes preexistents ha permès en moltes ocasions solucionar qüestions plantejades en relació a les manifestacions del fenomen tecnològic però que en realitat només reiteraven problemàtiques preexistents en la pràctica quotidiana. En qualsevol cas, resulta innegable que el fenomen tecnològic aplicat al món del dret ha generat noves realitats que han demandat d'una resposta pròpia en forma de regulació legal. Al mateix temps, és palès que un dels obstacles amb què es troba una correcta recepció de les tecnologies

de la informació en aquest àmbit no és altre que la pròpia actitud, derivada d'una mentalitat immobiliària, dels propis operadors jurídics. Malgrat això, les tecnologies de la informació s'obren pas amb força: d'una banda, en el propi ordenament jurídic, com a part important del mateix mitjançant normes específiques i especificacions d'altres generals; de l'altra, en l'aplicació del dret al cas concret a través d'un procés que incorpora modernes innovacions. Com a exemple del que s'acaba de dir, l'ordenament disposa de normes tan heterogènies como les destinades a regular la signatura electrònica, les figures delictives que es poden cometre mitjançant les xarxes i els dispositius electrònics o bé les garanties dels usuaris del comerç electrònic. Igualment el desenvolupament del procés s'ha vist afectat per l'evolució tecnològica tal i com exposarem a continuació.

*L'evolució del procés cap a noves formes: del lligall al procés virtual*

Com s'acaba de dir, el procés constitueix l'eina fonamental per tal

d'aconseguir la realització del dret en el cas concret: es tracta de l'instrument que l'Estat posa a disposició dels ciutadans per tal que exerciten els seus drets. La seua visió tradicional l'identifica com un complex conjunt de tràmits en els que hi intervenen decisivament una sèrie de subjectes (essencialment jutges, advocats i procuradors) utilitzant en ocasions unes formes i un llenguatge que hom podria titllar d'arcaïtzant. No cal reflexionar molt per deduir la importància que adquireix el respecte de les formes i tradicions en un àmbit en el que, per a alguns dels seus actors, aquestes esdevenen gairebé elements sacralitzats, sobre tot quan ens referim pròpiament a l'acte del judici. De la mateixa manera, l'adequada constància de tot allò que ha ocorregut dins el procés s'ha de documentar de forma fefaent per part del secretari judicial mitjançant l'elaboració de documents escrits (actes) que s'incorporen al lligall el qual conté cronològicament el conjunt d'actuacions verificades en el curs d'un procés.

Davant d'aquest panorama, s'entén perfectament que la recepció de les tecnologies de la informació en l'àmbit del procés s'haja produït d'una forma progressiva, una vegada que les invencions tècniques han estat assumides plenament a la societat. Hui en dia resulta inversemblant trobar plomes i tinters en lloc d'ordinadors a les oficines judicials, tot i que sense massa esforç encara podríem trobar arraconada alguna màquina d'escriure. Al mateix temps cal dir que els avenços són minsos perquè els equips informàtics no solen ser emprats molt més que per al tractament de textos, malgrat la seua possible potencialitat en altres àmbits.

No obstant el que s'acaba de dir, podem afirmar que existeix una decidida tendència a superar aquesta situació, residenciada sobre tot a l'àmbit polític com ho demostren diferents instruments públics (el pacte d'Estat per la Justícia o la carta de drets dels ciutadans davant la Justícia). Aquesta tendència s'ha materialitzat en la tímida incorporació de certs

avenços com ara la documentació dels judicis en suport audiovisual (de forma limitada) o la permissió de les comunicacions telemàtiques amb els òrgans jurisdiccionals (hui per hui amb caràcter merament testimonial), sense que puguem concebre, més enllà de la nostra imaginació, un procés enterament virtual. Nogensmenys, aquest procés virtual és ja una realitat a l'àmbit internacional de la resolució de controvèrsies suscidades per la ocupació il·legal dels noms de domini. Ens estem referint a la política uniforme de resolució de disputes de la ICANN (*Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*), entitat privada que s'encarrega de regular tot el sistema de noms de domini d'Internet, és a dir, les denominacions dels llocs web tal i com els localitzem mitjançant la seua introducció a la barra del navegador d'Internet. La picardia d'alguns usuaris de la gran teranyina mundial juntament amb l'afany de lucre va provocar als inicis d'Internet situacions un tant paradoxals quan una gran marca comercial o bé algun particular

famós volia enregistrar al seu nom un domini i es trobava amb la desagradable sorpresa que ja havia estat registrat a nom d'altra persona la qual els demanava importants quantitats de diners per alliberar-lo. La complexitat de la qüestió, tant pel seu propi objecte (els noms de domini) com pel caràcter internacional de la controvèrsia, va provocar que, sota l'auspici de la WIPO (Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual), es dissenyara un procediment especial capaç de donar-hi una resposta adient a la problemàtica originada. Aquest procediment esdevé una realitat gràcies a les pròpies tecnologies l'indegut ús de les quals justifica la seua existència: la pròpia xarxa Internet. Des de la interposició de la demanda fins a la notificació de la resolució que posa fi al procediment, totes les comunicacions es canalitzen en suport informàtic mitjançant el correu electrònic, podent recórrer a la reunió virtual que permet la tècnica de la videoconferència quan la pràctica d'alguna prova així ho requerisca.

*La realitat tecnològica i normativa de la justícia actual*

Una anàlisi poc aprofundida de les normes que s'encarreguen de disciplinar els diferents tipus de procediments existents al nostre país ens permet advertir que el nostre sistema jurisdiccional es troba lluny de permetre una actuació equivalent a la que s'ofereix en l'àmbit dels noms de domini d'Internet.

Malgrat això, trobem certes innovacions que gaudeixen d'un cert àmbit d'aplicació. Entre les fites més destacades es troba el pas de la documentació de les actuacions judicials en paper al seu equivalent audiovisual. Els avantatges que reporta la tècnica són més que evidents: fidelitat absoluta de tot allò que s'ha esdevingut al judici davant la subjectivitat del document escrit elaborat pel funcionari judicial. Val a dir que aquest document es troba doblement limitat: d'una banda, pel fet material de no poder arrebregar més enllà de la seua pròpia síntesi; i de l'altre, per no ser apte per d'incorporar les manifestacions no verbals dels

intervenents. Aquestes circumstàncies poden ser determinants per a la revisió d'un judici mitjançant la interposició d'un recurs, oferint un coneixement més immediat i directe al jutjador que el propi del document escrit, i en conseqüència, una solució més justa al plet. És el pas que ha estat batejat com la conversió del jutge lector al jutge espectador. La manca de generalització d'aquesta tècnica a tots els judicis que se celebren al nostre país (actualment tan sols és obligatòria als judicis civils i limitadament als judicis penals) sembla raure en qüestions purament materials o de disponibilitat econòmica per tal d'adquirir els equips necessaris. Així doncs, ens trobem davant d'una situació en la que l'impuls polític ha de ser decisiu per integrar els mitjans tècnics que no fan sinó redundar en les garanties dels ciutadans i l'aconseguint d'una millor justícia.

Molt diversa és la situació de les comunicacions telemàtiques en l'àmbit de l'administració de justícia. Resulta paradigmàtic que fins a dates recents trobem

pronunciaments del Tribunal Suprem en els que es refereix al telefax com un modern instrument que no ofereix les garanties suficients per a la pràctica de les notificacions malgrat que en la pràctica forense s'hi recorre assíduament, sobre tot per part d'alguns òrgans jurisdiccionals. Doncs bé, l'evolució de la tècnica ens ha reportat un nou canal capaç de transmetre documents i comunicacions de manera instantània d'una forma, val a dir, fins i tot més segura que amb el correu tradicional. En efecte, les comunicacions telemàtiques gaudeixen d'un plus de garanties quan es recorre a les tècniques de signatura digital avançada les quals asseguren de forma fefaent la integritat de la comunicació, la seua autenticitat, la seua confidencialitat i el moment mateix de la seua realització i de l'efectiva recepció per part del destinatari. Es tracta de garanties de les quals no participen els anomenats mitjans tradicionals i tanmateix el recurs a la via telemàtica és vist per part de gran nombre d'operadors jurídics i

ciutadans amb desconfiança i recel. Però no ens podem enganyar: darrere d'aquesta situació hi ha subjacents interessos corporativistes. Els procuradors dels tribunals, figura anacrònica que les lleis d'enjudiciament decimonòniques arrossegueu fins als nostres dies, són els encarregats de practicar essencialment les notificacions, fent d'una mena d'intermediaris entre els òrgans jurisdiccionals i els lletrats. No hi ha dubte que la introducció i generalització d'un sistema telemàtic de comunicacions i notificacions posaria en tela de judici la supervivència d'aquest col·lectiu en un entorn en el que ja han perdut bona part del seu sentit original: recordem que aquesta figura s'instaura per tal d'assumir la representació de les parts en el procés. Malgrat el que acabem de dir, resulta extraordinàriament sorprenent que les previsions actuals de configuració d'un sistema judicial de comunicacions telemàtiques (el projecte *Lexnet*) reproduïxen l'esquema tradicional amb l'intermediació dels procuradors. Així doncs, ens trobem amb

què el règim normatiu ens ofereix una nova situació paradoxal explicable només a partir de les coordenades a les quals acabem de fer referència.

La utilització de la videoconferència és sens dubte la major de les innovacions tecnològiques que s'ha produït en els darrers anys als tribunals de justícia. La reunió virtual creada a partir de la transferència en temps real d'imatges i de so ha esdevingut un important instrument al servei de la justícia. D'una banda, com a tècnica idònia per salvaguardar la incolumitat física i psíquica de determinats subjectes com ara els menors o les víctimes de la violència de gènere que d'aquesta manera no s'han d'enfrontar visualment amb el seu botxí. D'altra banda, afavorint la participació d'aquells testimonis i ciutadans que per raó del seu lloc de residència (llunyania, insularitat, residència a l'estranger) o de les seues condicions personals (malaltia), renunciaven a participar en un determinat procés, en contra fins i tot dels seus propis interessos. Tot i això, el seu àmbit objectiu

d'aplicació és massa reduït, circumstància agreujada per la postura immobilista mantinguda en algunes resolucions judicials.

### *La justícia del segle XXI*

Veiem així com encara ens trobem lluny d'assolir l'objectiu d'una vertadera e-justícia, oberta plenament a les possibilitats que ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació. Les limitacions que s'hi detecten responen fonamentalment a dues causes: en primer lloc les derivades de les disponibilitats financeres i que poden ser esmenades mitjançant la pertinent inversió pressupostària; en segon lloc les que depenen de l'actitud i mentalitat contrària a incorporar els moderns avenços tecnològics per als quals aquestos no venen sinó a subvertir l'harmonia en la que hi perviuen les institucions tradicionals. Aquesta segona limitació s'ha d'afrontar a partir d'una profunda tasca pedagògica entre els operadors jurídics implicats que ajude a superar els prejudicis existents envers l'evolució de les formes



tradicionals cap a noves formes més eficaces i eficients que ajuden a dignificar la percepció que tenen els ciutadans de la Justícia.

En qualsevol cas, les bases de la nova Justícia del segle XXI ja estan col·locades. Els jutges, advocats i resta de col·laboradors de l'administració de justícia disposen d'eines tecnològicament avançades per tal de realitzar el seu treball amb criteris adaptats plenament a la societat del seu temps.

*Meliana (L'Horta), 18 gener 2007*